

ОКУПАЦІЙНИЙ ПЕРІОД В ІСТОРІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ НА СУМЩИНІ

Г. І. Комликова

Сумський національний аграрний університет (м. Суми)

Однією з найбільш драматичних сторінок історії вітчизняних дослідних установ стала Друга світова війна. До листопада 1941 р. фашистські війська зайняли майже всю Україну. Слідом за передовими частинами фашистської армії йшли нацистські чиновники, завданням яких було встановлення окупаційного режиму на загарбаних територіях. В інструкціях командуванню німецькими частинами наказувалось після зайняття ними сільських населених пунктів і закінчення воєнних дій в них сприяти нормальній діяльності сільського господарства.

До закінчення сільськогосподарського року, тобто до початку 1942 р. на зайнятих окупантами територіях зберігалась така форма сільськогосподарських підприємств як колгоспи. Основною задачею яких було постачання сільськогосподарської продукції для потреб німецької армії. Радгоспи та МТС, як колишнє державне майно, передавались німецькій владі та перейменовувались в державні господарства (маєтки). У масштабах області сільськогосподарські підприємства підпорядковувались Сумському обласному управлінню державними маєтками. Виконавчими органами німецької адміністрації були Обласні та Районні допоміжні бюро Українського допоміжного бюро.

Окупаційний період в історії дослідних установ Сумщини на сьогодні зовсім не досліджений. Офіційно всі сільськогосподарські дослідні установи Сумщини припинили свою діяльність на окупованій території. Досить довгий час документи установ, які діяли під час окупації Сумської області, знаходились в Державному архіві Сумської області на таємному зберіганні. Нині вони є доступними для дослідників.

У Держархіві Сумської області збереглися документи лише декількох так званих державних маєтків, що функціонували на території області в часи окупації. Всі вони зібрані у фонді Р-2943: Сумське обласне управління державними господарствами (маєтками) та підпорядковані йому державні господарства (маєтки).

Дві справи з цього фонду – “Виробничі карточки державних господарств (маєтків)” [1, 2], у яких серед інших представлені і виробничі картки Українського інституту конопель, Іванівської дослідної станції, Сумської рослинницької станції та Сульської болотної станції – Сульського болотного поля.

У Виробничій картці Українського інституту конопель [1, арк. 113-115] напрямком діяльності господарства вказано – дослідне господарство. Загальна площа господарства – 287 га (на 01.07.1942 р.) [1, арк. 113]. Серед іншої худоби, господарство має 22 робочих коней [1, арк. 113 зв.], серед іншої техніки – 3 трактори [1, арк. 114]. У господарстві засіяно пшеницею 10 га, ячменем 42 га, коноплями лише 3,8 га. Інші технічні культури

займають 12,1 га. Штат Інституту складав всього 85 чол. [1, арк. 115 зв.]. Інших документів, що вказували б на те, чи проводилась в Українському інституті коноплі дослідна робота, не знайдено.

Виробнича картка Іванівської дослідної станції [1, арк. 65-68] містить таку інформацію як: загальна площа господарства – 3365,74 га; напрямок діяльності – зерново-бурячно-насінницьке. Спеціальними культурами засіяно: цукровий буряк – 40 га, злакові – 25 га. Робочих коней на Станції – 136 [1, арк. 65 зв.]. Станція має також 11 тракторів та інший реманент, про який є помітка - “застаріле” [1, арк. 66]. У розділі “Примітки” вказано: “Науковий матеріал і кращі гатунки насінневого матеріалу, в купі зі скотом і механіческою силою (трактори, автомашины) евакуйовани большевиками...” [1, арк. 68 зв.]. Тут же вказано, що “Селекція злак. культур и сах. свеклы работает полностью.

Селекція злак культур: озим. пшеница Ивановская 211,9;

оз. рожь 194;

яр. ячмень [Ганна] Лоогдорфська;

горох Вікторія Мандорфська;

Селекція сах. свекли: Направление Е“ [Там само].

Штат Іванівської дослідної станції на 01.07.1942 р. складав 932 чол.

Окрім цього, інформацію про те, що на Іванівській дослідній станції в окупаційний період проводилась селекційна робота, знаходимо в цьому ж фонді у справі № 14 “Сведения о ходе сельскохозяйственных работ, движении горючего и зернофуража по Ивановской селекционной Станции” (1943 р.). У “Відомості про рух зернопродукції по Іванівській Селекційній станції за станом на 15.05.1943 р.” серед інших вказана репродукційна еліта бурякового насіння [3, арк. 30]. А “Відомість про наявність та стан озимого посіву по Іванівській дослідній станції по стану на 1 квітня 1943 р.” містить інформацію про селекційні посіви пшениці озимої (186,25 га) та жита озимого (927,19 га) [3, арк. 38].

У Виробничій картці Сумської рослинницької станції основним напрямком діяльності вказано “насінницьке господарство та селекція”. Загальна площа Станції складає 2360,75 га. [2, арк. 80]. На станції, окрім іншої худоби, є робочі коні – 130 [2, арк. 81 зв.]. Зерновими культурами засіяно 501 га, технічними культурами – 14,27 га, городиною та картоплею – 65,75 га. [2, арк. 82 зв.]. Штат Станції складав 430 чол.

Тут зберігається також Виробнича картка державного господарства, де в графі “Назва господарства” вказано: “Сульська дослідна болотна станція – Сульське дослідне болотне поле”. Напрямок діяльності господарства - “Вивчення культури болота “Ромен” в цілях с.-г. використання його” [2, арк. 53]. Загальна площа господарства – 195,67 га, з них болото – 127,09 га. Господарство має 11 робочих коней, коров, свиней. Серед техніки – 1 трактор та деякі інші знаряддя [2, арк. 54]. Всього посівна площа – 57,7 га, в т.ч. під зерновими - 30,6 га, під городиною – 10,25 га, насінні ділянки – 3,05 га. Штат господарства складає 56 чол. [2, арк. 56 зв.].

Документи Сульської болотної дослідної станції окупаційного періоду

представлені в Держархіві Сумської області також окремим фондом – Р-2987: Сульська болотна станція Роменського окружного сільськогосподарського бюро. Серед бухгалтерських та господарських документів за 1941-1942 рр. у справі також представлена доповідна записка від керівника Сульської дослідної болотної станції Ковалевича М. К., подана в сільськогосподарське бюро 9 січня 1942 р. про те, що “В соответствии с утвержденной сметой на 1942 г., штат основных руководящих работников Сульской опытной болотной станции утвержден в таком составе:

- Агроном-руководитель оп. станции
- Агроном – научный руководитель.

(Агроном руководитель, помимо общего руководства ведает экспериментальной базой оп. станции, а научный руководитель является его заместителем по научной части и ведает всей научной работой проводимой на оп. Станции)” [4, арк. 3]. Тут же М. Ковалевич просить призначити його науковим співробітником Сульської болотної станції, звільнивши від обов'язків керівника станції.

Документу німецького командування про створення Сульської дослідної болотної станції на базі Сульського дослідного болотного поля знайти не вдалося. Але вже в травні 1944 р. у листі Українського науково-дослідного інституту гідротехніки і меліорації директору Сульської болотної дослідної станції рекомендувалось припинити користуватися новим штампом (дослідної станції) і відновити старі штамп і печатку (дослідного поля). [5, арк. 3]

Архівних документів про діяльність Краснотростянецької лісової дослідної станції в роки тимчасової окупації фашистськими військами знайти не вдалося.

Таким чином, можна припустити, що дослідна робота на території Сумщини в окупаційний період проводилась, лише в Іванівській дослідній станції, Сумській рослинницькій станції та Сульській болотній станції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Держархів Сумської обл., ф. Р-2943, оп. 1, спр. 3, 160 арк.
2. Держархів Сумської обл., ф. Р-2943, оп. 1, спр. 4, 152 арк.
3. Держархів Сумської обл., ф. Р-2943, оп. 1, спр. 14, 52 арк.
4. Держархів Сумської обл., ф. Р-2987, оп. 1, спр. 1, 38 арк.
5. Держархів Сумської обл., ф. Р-1481, оп. 1, спр. 7, 13 арк.